

A CSOPORTOS PERLÉS ÉS A JOGERŐ ALANYI HATÁLYA

PÁKOZDI ZITA
egyetemi tanársegéd (SZTE ÁJK)

Bevezető gondolatok

Az igényérvényesítés – így a peres út – csoportos jellegének a tengerentúlon már évtizedek óta nagy népszerűsége van, és a jogfejlődésnek köszönhetően egyre több európai államban is egyre több területen tették lehetővé az elmúlt években a csoportos keresetindítás lehetőségét. A csoportos igényérvényesítés nem idegen intézmény a magyar jogtól sem, ugyanakkor jelenleg nem található meg a klasszikus értelemben vett csoportos pernek a megfelelője, az amerikai ‘class action’ intézménye a polgári peres eljárásjogunkban. A magyar jogban a csoportos igényérvényesítésre jelenleg ugyanis a pertársaság és az engedményezés szolgálnak.¹ Ezek az intézmények azonban a tényleges csoportperre jelen formájukban lényegében alkalmazhatatlanok.

A csoportos igényérvényesítés, így a csoportos perlés is – megfelelő, a jogrendszer jellegéhez illő rendelkezésekkel – ugyanakkor hasznos jogintézménynek tekinthető. Mindenekelőtt a jogérvényesítést segítheti elő azokban az esetekben, amikor a kár ugyan jelentős, de nagyszámú károsultat érint, előnye ezért, hogy előmozdítja a polgári jog preventív hatását, másrészt kompenzálja a károsultakat is. Mindez pedig előmozdítja a jogbiztonságot.²

A címben megjelölt két jogintézmény kapcsolódási pontjaiként az alábbi problémás kérdések vetődnek fel:

¹ NAGY Csongor István: A csoportos igényérvényesítés gazdaságtana és lehetőségei a magyar jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 2011/3. 7. (Megjegyzendő, hogy az engedményezéssel elsősorban tárgyi keresethalmazat jöhet létre, de ha több személy „osztódik” az engedményezett összesen, tehát több személy lesz az engedményes, akkor a keresethalmazat alanyi is lehet, azaz ilyen esetekben pertársaság is létrejöhet.)

² Uo. 7.

I. Ki tekinthető félnek a polgári peres eljárás során?

II. Egyáltalán fél-e az a személy, aki ténylegesen (effektíve) nem vesz részt az eljárásban, azonban a jogerős ítélet rá vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket, jogosultságokat és kötelezettségeket.

III. Ha ez a személy nem tekinthető félnek, akkor hogyan terjedhet ki rá mégis az ítélet jogereje?

IV. Ha ez a személy fél, akkor hogyan válhat azzá az eljárás során?

A kérdések tartalmát tekintve látható, hogy itt lényegében nem más, mint a jogerő személyi hatálya válik fontossá. A téma pedig nem is annyira új keletű, hiszen már akkor is, amikor a XX. század elején a jogerő intézménye a magyar tudományos érdeklődés középpontjába került, találunk a jogerő alanyi terjedelme vonatkozásában problematikus felvetéseket. Azt a kérdést már korábban felvetették hazánkban is, hogy a jogerő mennyiben terjed a feleken túl, illetve hogy különösen a kollektív jellegű perekben hozott határozatok jogerejének alanyi hatálya miként alakul.³

Ugyanakkor a csoportos perlés újszerű megjelenése további kérdéseket eredményez, amelyekben szintén akadnak elvarratlan szálak.

A tanulmányban tehát a megjelölt témakörök lesznek a központi kérdések, így ezekre keresem a válaszokat.

Mindezek mellett pedig úgy vélem, hogy a tanulmány témája illeszkedik a konferenciafelhívás és az ezt követő konferenciakötet által meghirdetett „Új jogalkotási perspektívák és tendenciák Magyarországon és az Európai Unióban” tárgyhoz, hiszen az elmúlt években Európai Unió törekvések is megfigyelhetők a kollektív igényérvényesítés területén, igaz egyelőre még csak szektorspecifikusan, a fogyasztóvédelem területére koncentrálnak.⁴ Emellett pedig a magyar jogalkotó részéről is volt már egy próbálkozás a csoportos per honi megvalósítása érdekében 2010-ben, azonban a törvényjavaslat több szakmai kritika megfogalmazását követően nem került elfogadásra.

³ Vö. SCHÖNVITZKY Bertalan: *Az ítélet és a jogerő*. Eger, Szent János Nyomda, 1938. 249., BACSÓ Jenő: *Újabb széljegyzetek az ítéleti jogerő tanához*. Debrecen, Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemi Nyomda, 1936. 25–27., FARKAS József: *A jogerő a magyar polgári peres eljárásban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 82–86., FARKAS József: *Az eljárási jog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog újraszabályozása. Jogtudományi Közlöny*, 1985/10. 561–562.

⁴ A Bizottság kollektív fogyasztói jogorvoslatról szóló, 2008. november 27-i zöld könyve (COM[2008]0794), a Bizottság 2008. április 2-i fehér könyve az EK trösztellenes szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetokról (COM[2008]0165)

Úgy vélem, hogy mindezek külön aktualitást is kölcsönöznek a tanulmánynak, amelyek szintén azt erősítik, hogy szükséges és érdemes ezzel a kérdéskörrel behatóbban foglalkozni.

1. A polgári peres eljárás fél-fogalma – problémafelvetés

Mielőtt rátérnék a bevezető gondolatoknál I. számmal megjelölt kérdés részletes tárgyalására, szükséges azt tisztázni, hogy mit is értek, illetve mi is érthető egyáltalán csoportos per alatt. Csoportos pernek lényegében kétfajta pertípust tekintek:

- gyrészt, amikor egy vagy több reprezentatívnak minősülő személy indít peres eljárást több, további személyek (tehát egy meghatározott, bizonyos jellemzők által konkrétan behatárolt csoport) érdekében – ez nevezhető a ‘class-action’ típusú pernek
- másrészt amikor egy jogszabályban feljogosított szerv vagy személy – így különösen az ügyész, illetve társadalmi szerv – indít pert első-sorban valamilyen társadalmi érdek védelme érdekében – ez nevezhető közérdekű pernek.

Ezt követően a jelen részben a I. szám alatt megfogalmazott kérdés lesz a megválaszolandó, vagyis, hogy a perben ki minősül félnek.

Eljárásjogi értelemben fél az, aki keresetet nyújt be (felperes), illetve akivel szemben keresetet indítanak (alperes), vagyis az a személy, aki processzuális értelemben fél.

A problémát ugyanakkor éppen az okozza, hogy a csoportos perlés esetén a processzuális fél a class-action típusú perekben csupán egy vagy több reprezentatívnek minősülő csoporttag, míg a közérdekű pereknél csak az ügyész, illetve a jogszabályban feljogosított egyéb szerv vagy személy. Azok a csoporttagok, illetve jogosultak, akik ténylegesen nem vesznek részt a perben, csupán anyagi jogosultaknak tekinthetők.

Mindez azt eredményezi, hogy a class-action típusú pereknél az eljárásjogi és anyagi jog értelemben vett felek köre nem fedi egymást, míg a közérdekű pereknél a kettő, vagyis az igény és az igényérvényesítés rendszerint el is válik egymástól.⁵

⁵ Vö. MICZÁN Péter: Gondolatok az igényérvényesítési jogról és a közérdekű csoportos képviseltről. *Magyar Jog* 2012/9. 530–531.

2. A jogerő alanyi terjedelme a csoportos perekben

Az előzőeket követően a bevezető gondolatokban felvázolt kérdéseket tekintve ebben a fejezetben azt szükséges megvizsgálni, hogy mivel a csoportos perekben az eljárásjogi és anyagi jogi fél-fogalom nem egyezik, hogyan és miért is terjedhet ki mégis a jogerő az eljárásban nem szereplő, azonban anyagi szempontból félnek tekinthető személyekre. A problémafelvetés által megvilágított kérdéseket a bírói határozatokhoz fűződő joghatásokból kiindulva próbálom megválaszolni.

2.1. A bírói határozatokhoz fűződő joghatások

A bírósági határozatokhoz kapcsolódó joghatások között először az egyszerű kötőerő áll be, amely csupán az *eljáró bírót köti*, és amely szerint a bíróság a saját határozatához a kihirdetést követően kötve van, azokat később nem helyezheti hatályon kívül, és nem változtathatja meg.⁶

A jogerő, amely szerint az ítélet megtámadhatatlan és megváltoztathatatlan, és ezáltal véglegesen rendezi a felek közötti jogvitát, már nem csak az eljáró bírót köti, hanem *a feleket és más bíróságot, illetve hatóságot*, amelynek alapján a jogerős ítéletében foglaltakat ezek a személyek és szervek nem vonhatják kétségbe, és eljárásuk során ahhoz kötve vannak, attól nem térhetnek el. Ezért is alakult ki a jogerő másik elnevezése, a minősített kötőerő.

A jogerőn belül értelmezhető a *contra omnes* hatály, amelynek lényegét az igényérvényesítés alapjául szolgáló anyagi jogviszony képezi. E szerint a perben hozott ítélet anyagi jogereje mindenkire kiterjed.⁷ Ezek elsősorban a személyállapottal kapcsolatos perekben fordulnak elő, de ide sorolhatók az abszolút szerkezetű, például a tulajdonjoggal vagy örökléssel kapcsolatos jogviszonyok is, összefoglalóan a jogállapot változtatást eredményező ítéletek. Ez tehát azt jelenti, hogy az ilyen jogerős ítélet harmadik személyekre is kiterjed, és ilyen esetekben mindenki, minden egyes jogalany ilyen harmadik személynek tekinthető.

A jogerő és a *contra omnes* hatály nem minősülnek külön jogintézményeknek, igaz egymással a kevesebb-több viszonyában állnak az érintett személyek vonatkozásában. A jogerő és *contra omnes* hatály tehát – bár nem ugyanazzal a jelentéssel bírnak – nem választhatók külön egymástól. A *contra omnes* hatály csak

⁶ Az egyszerű kötőerő alól vannak kivételek, a jogerő, és azon belül is az anyagi jogerő szempontjából lényegesebb határozat, az ítélet vonatkozásában ide sorolhatók például a kijavítás és kiegészítés.

⁷ GÁTOS György: Határozatok. In: NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata I.* Budapest, Complex, 2007. 1272.

a jogerő – azaz a megtámadhatatlanság és a megváltoztathatatlanság – beállta után vizsgálható, ami így azt fogja eredményezni, hogy a jogerős határozatban foglaltakat a feleken, a bíróságokon és más hatóságokon túl *mindenki köteles elfogadni*. Vagyis a véglegesség már nem csak a felekre a bíróságokra és hatóságokra, hanem mindenkire vonatkozni fog, és a jogerős határozatban foglaltakat senki sem vonhatja kétségbe, még újabb per indításával sem.

2.2. A csoportos perben érintettek köre a jogerő és a contra omnes hatály tekintetében

A ‘class-action’ típusú csoportos perben a jogerő célját tekintve véglegesen lezártnak kell tekinteni a jogvitát az olyan csoporttagok vonatkozásában, akik opt-in esetében beléptek, opt-out esetében pedig nem léptek ki, annak ellenére, hogy ők eljárásjogi értelemben nem tekinthetők félnek a perben. Ez természetesen kizárja az ő vonatkozásukban az újabb peres eljárás indítását is. Véleményem szerint ez a megállapítás akkor is érvényes kell, hogy legyen, ha a csoportperben hozott ítélet nem a keresetnek helyt adó.

A közérdekű típusú perekben pedig a contra omnes hatály eredményezi azt, hogy a perben nem szereplő csoporttagok is részesei lesznek a jogerőnek. A contra omnes hatály összefüggésbe hozható a Pp. 51. § a) pontjának második fordulatában szabályozott egységes pertársaság intézményével. E szerint több felperes együtt indíthat pert, ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne.

A pertársaságnak az az alapgondolata, hogy az egyik pertárs ellen hozandó ítélet valamely módon a másik pertárs jogi helyzetét is érinteni fogja.⁸ Eljárásjogi szempontból a pertársaságnak ez a fajtája nem kényszerű ugyan mert, ahogy a törvényi megfogalmazásból is kitűnik, nem kell, hogy minden érintett perben álljon. (Azonban ha ez megtörténik, akkor a köztük létrejövő pertársaság egységes lesz). Itt tehát a jogerős határozat másik pertársra történő kiterjedését a törvény teszi lehetővé.⁹

E szabályt azonban nem lehet olyan perekre alkalmazni, amelyekben a meghozott döntés mindenkivel szemben (contra omnes) hatályos, mert miután itt az ítélet jogereje mindenkire kiterjed, ezekben a perekben bárki felléphetne

⁸ MAGYARY Géza: *Magyar polgári perjog*. III. kiadás. (átdolgozta Nizsalovszky Endre) Budapest, Franklin Társulat, 1939. 176.

⁹ Uo. 182.

pertársként.¹⁰ Az idézett Pp. kommentár itt valóban a klasszikus értelemben vett *contra omnes* hatályra utal, az ilyen hatályú jogerős ítélet valóban mindenkivel szemben, tehát minden egyes jogalannyal szemben hatályos, ezért az ítélet tartalmát mindenki köteles elfogadni. Ilyen hatály érvényesül tipikusan a már említett személyállapoti perekben, ahol azonban a keresetindítási jog korlátozott, így a pertársaság az ilyen típusú perekben a Pp. 51. § a) pontjában megfogalmazottak szerint (is) valóban kizárt.

„Azt, hogy milyen esetekben terjed ki valakire az ítélet jogereje a perben állása nélkül is, az anyagi jog szabályai mondják meg.”¹¹ Vannak ugyanis esetek, amikor a törvény az ítélet jogerejének a kiterjesztését rendeli el anélkül, hogy az egységes elbírálás szüksége fennforogna.¹² A közérdekű perekben érvényesülő ítéleti hatás ebbe a körbe sorolható. Ez a jogerő személyi hatálya tekintetében azt jelenti, hogy a jogerős ítélet az adott jogviszony(ok)ban érintettek mindegyikére kiterjed, annak ellenére, hogy nem állt minden érintett perben. Vagyis a jogerős ítélet vonatkozásában érintett személyi kört tekintve többet jelent, mint a processzuális felet, bíróságokat és más hatóságokat megtestesítő kötőerő, de kevesebbet, mint a klasszikus értelemben vett, valóban mindenkire kiterjedő *contra omnes* jellegű hatály.

Vagyis a közérdekű perekben a jogszabály kifejezett rendelkezésénél fogva érvényesülő ítéleti hatás a jogerő beálltát követően a Pp. 51. § a) pontjának második fordulatóban rögzítetteknek megfelelően nem a klasszikus értelemben vett *contra omnes* hatályt jelenti, azonban az anyagi jog szabályai által behatárolt személyekre vonatkozóan mégis beszélhetünk egyfajta *contra omnes* hatályról.

A fentiek fényében az a megállapítás tehető, hogy – bár processzuális értelemben a csoport tagjai nem tekinthetők félnek sem a ’class-action’-s, sem pedig a közérdekű típusú perekben – kifejezetten az anyagi érintettségre tekintettel a csoporttagok a csoportos perben mégis félnek minősülnek, hiszen a jogerős ítélet az ő vonatkozásukban is végleges döntést fog jelenteni a jogvita vonatkozásában. Ugyanakkor éppen az eljárásjogi érintettség hiányára figyelemmel mindkét esetben alkalmasabb megjelölés lehet a ’kvázi-fél’ megjelölés alkalmazása.

¹⁰ FARKAS József: A felek és más perbeli személyek. In: SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A Polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1967. 344.

¹¹ Uo. 344.

¹² MAGYARY (1939) i. m. 183.

3. A csoportos perbe való bekapcsolódás lehetőségei és ezek viszonya a jogerőhöz

Az előző megállapításból következően a bevezető gondolatokban felvetett III. kérdés tárgyalanná válik, így az utolsó kérdéskör, amit meg szükséges vizsgálni, hogy a csoporttag fél miként válhat azzá a jogerős ítélet tekintetében.

A csoportper lényege, hogy a perben a csoporttagok valamilyen szintén érintettek annak ellenére, hogy tevőlegesen abban mégsem vesznek részt. Ezáltal tudja betölteni a költséghatékonyság és időkimérlést megtestesítő célját, illetve ezáltal tudja elősegíteni a különösen alacsony mértékű követelések megfelelő érvényesítését.

A kollektív keresetindítást ismerő államokban arra vonatkozóan, hogy a csoporttagok miként is válhatnak érintetté konkrétan a per és a perben hozott jogerős ítélet tekintetében, döntően kétfajta megoldás alakult ki, amelyek szintén az Amerikai Egyesült Államokból erednek. Ezek az opt-out és az opt-in rendszerek. Néhol ezek a lehetőségek keverten is jelen vannak, amelyre vonatkozóan a jelen rész harmadik fejezetében térek ki röviden példálózó jelleggel. A közérdekű pereknél pedig a legtöbbször – így hazánkban is – a contra omnes hatály az irányadó.

A csoportperbe való bejelentkezés, illetve az abból történő kijelentkezés, illetve ezen lehetőségek hiánya nagy jelentőséggel bírnak a jogerő személyi hatálya vonatkozásában is, ezért ebben a fejezetben ezeket a módokat tekintem át azzal, hogy a contra omnes hatály fogalmát és jellegét az előző fejezetben már részletesen ismertettem, így erre már csak az ezen intézmények összevetése során térek ki ismét.

3.1. Az opt-out rendszer

Opt-out esetében a kilépést kell jelezni. De mit is jelent pontosabban ez a kijelentés? Hiszen a csoportpert egy vagy több személy indítja, akik reprezentatívnak minősülnek, így azok, akiket kvázi képviselnek, illetve akinek az érdekeit kvázi képviselik, nem szerepelnek félként a perben, csupán a jogvitában érintettek által alkotott csoport tagjai, és csupán ily módon érintettek. Vagyis a kilépés bejelentése effektíve nem a perből való kilépést jelenti, hanem arra vonatkozik, hogy az érdekelt nem kívánja, hogy rá kiterjedjen a jogerős ítélet hatálya. A kilépés tehát annak elkerülése, hogy a jogerős ítélet az érdekeltet bármilyen formában kötelezze, illetve jogosítsa.

Azt, hogy az egész peres eljárás lefolytatása és az ítélet hatálya pontosan kiket fog érinteni, nem tudható, de a jogviszony által behatárolt körülmények és jellemzők miatt mégis meghatározott személyek körét fogja érinteni. A személyek és azok száma akkor azonban, amikor a kilépést az ítélethozatalt követően is meg lehet tenni, utóbb módosulhat is. A kilépés jogát biztosító rendszer tehát nem azt eredményezi, hogy minden egyes csoporttag személy szerint meghatározott az eljárás során, ennek következtében a jogerő személyi hatálya sem lesz teljes mértékben behatárolt. Ez a megállapítás csupán annyit tesz, hogy a perbeli jogvita által érintettek köre körvonalazható, és felmérhető a kilépő nyilatkozatok által, hogy milyen nagyságú és minőségű az a személyi kör, amelyet érinteni fog az ügyben hozandó jogerős ítélet. Az egyes jogosult csoporttagok személye kizárólag egy esetleges végrehajtási eljárásban fog realizálódni, addig lényegében csak a csoportra jellemző körülményekkel lehetünk tisztában. Mindez azonban álláspontom szerint nem eredményez jogbizonytalanságot az eljárás résztvevői számára a felperesi pozícióban anyagi jogilag elhelyezkedő személyek tekintetében, hiszen a jogvitában irányadó személyi és tárgyi kritériumokat a bíróságnak általában rögzítenie kell végzésben az eljárás elején.¹³

Nagyobb probléma azonban a rendelkezési jog kapcsán merülhet fel – annak az érdekében kezdeményezhetnek-e pert, aki erről nem is tud, illetve aki kifejezetten ez ellen van, függetlenül attól, hogy később ez a személy kivonhatja magát az eljárás és így a jogerő hatálya alól. Nagy ezt a dilemmát úgy látja feloldhatónak, hogy az anyagi jogosult fél hozzájárulása elvileg vélelmezhető, hiszen a követelés alacsony értékére figyelemmel, azt önállóan nem valószínű, hogy érvényesítené, ezáltal a meghatalmazás nélküli képviselő problémája áthidalható. A kényszerűség elkerülése a csoportból való kilépéssel oldható meg, ennek feltétele azonban, hogy az eljárásról a feleket megfelelően tájékoztassák. Ezáltal Nagy az opt-out rendszert nem tartja eleve elvetendőnek, azonban az alkotmányjogi aggályoktól¹⁴ való teljes mentességet ő sem állítja teljes bizonyossággal.¹⁵ Megjegyzendő – és amire Nagy is kitért – hogy a megállapításait a csekély mértékű követelések csoportos igényérvényesítésére figyelemmel tette meg, így arra az esetre, amikor nem ilyen jellegű követelésekről van szó, Nagy sem ad felhozható alkotmányos indokot az igény peres úton való érvényesítésére.

¹³ Ld. pl. Amerikai Egyesült Államok Federal Rules 23-as Szabálya, Egyesült Királyságon belül Angliában és Walesben a Civil Procedure Rules által szabályozott csoportos pertársaság intézménye; de pl. Svédországban nem kell bírói végzést hozni ebben a kérdésben.

¹⁴ A csoportos perlés és a rendelkezési elv összefüggéseiről és az ezekkel kapcsolatos alkotmányossági kérdésekről ld. 1/1994. (I. 7.) AB határozatot és a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatot.

¹⁵ NAGY i. m. 14.

Az opt-out kapcsán kérdés még: *mikor és meddig kell, illetve lehet a kilépést jelezni? Már a per elején, a per folyamán bármikor, vagy csak a jogerős ítélet meghozatala után?*

Abban az esetben, amikor a kilépést még a jogerős ítélet meghozatala után is meg lehet tenni, a jogerőt hatálytalanítani lehetne egy egyszerű jogi aktussal (a kilépésre vonatkozó bejelentéssel). Magyar viszonylatban ez mindenképpen az Alkotmánybíróság által követett jogbiztonság elve ellen hatna. Ez még akkor is így van, ha a hatálytalanítás nem magához az érintett által tett jognyilatkozathoz (bejelentés) kötődne, hanem a bíróság határozná erről külön határozatban egy nemperes eljárás keretében.

A jogerő beálltát követő kilépés esetén legelőször a *jogerőhöz fűződő tisztelet* követelménye sérülne: a jogerős ítéletet a felek kötelesek elfogadni, ők maguk azt nem hatálytalaníthatják, még akkor sem, ha magatartásukat az ítélet tartalmától eltérően rendezték. Hatálytalanításra csak bíróság által kerülhet sor egy rendkívüli perorvoslati eljárás útján. Emellett a *jogerő abszolút, áttörhetetlen jellegének a sérelme* is szóba jöhet a kilépő csoporttag által: erre ugyanis csak kivételes esetben kerülhet sor, más alkotmányos indok alapján. Az, ha az érintett anyagi jogosult nem kíván a jogerős ítéletben foglaltakkal élni, vagy nem kívánja az abban foglaltakat elfogadni (például nem kívánja annak végrehajtását) nem minősülhet ilyen indoknak.¹⁶

Mindezekon túl az elutasító ítéletek esetében akár a joggal való visszaélés is szóba jöhet, hiszen ha a csoporttagokra kedvezőtlen a döntés, akkor a tag ezáltal kivonhatja magát ezen kedvezőtlen döntés hatálya alól.

Ebből a szempontból problémás lehet az is, hogy a kilépést ki jelentheti be? Csak aki konkrétan, tehát processzuális félként nem vett részt a perben, vagy mindenki, vagyis akár a reprezentatívnak minősülő pert kezdeményező(k) is? Akkor ugyanis, ha ez a jog mindenkit megilletne, akár ki is ürülhet az ítélet jogerejének alanyi hatálya, és ez *horribile dictu* azt is eredményezhetné, hogy ezáltal újabb per lenne indítható a csoporttagok már elbírált jogviszonya vonatkozásában.

Mindezek miatt az opt-out rendszer csak abban az esetben lehet elfogadható, ha a kilépésre vonatkozó nyilatkozatot még az eljárás elején meg kell tenni. Bár ez sem eredményezi azt, hogy tudható, a per konkrétan kik között is van folyamatban, azonban a jogerő tekintetében mindenképpen egy tisztább képet ad a felek személyében és a rájuk irányadó jogerőben is.

¹⁶ A végrehajtási eljárás egyébként sem hivatalból indul, így a jogosult eldöntheti, hogy kíván-e azzal élni vagy sem. Ehhez azonban az opt-out lehetőségével nem kell élnie a jogerős ítélet tekintetében.

3.2. Az opt-in rendszer

Ebben a rendszerben a belépést kell jelezni. Itt tehát a kereset által anyagi jogilag érintett személy, aki a csoport tagjának tekinthető, a belépő nyilatkozatával a csoporttagságon túlmenően a peres eljárás vonatkozásában is érintett lesz. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a perben aktívan részt vesz, azonban az eljárás során megszülető jogerős ítélet rá is ki fog terjedni. A belépéssel pedig kifejezetten ezt kívánja elérni az anyyagi jogosult csoporttag.

Ez a fajta megoldás már sokkal megfelelőbbnek mondható az alkotmányos önrendelkezési joggal összefüggésben meghozott hazai alkotmánybírószági álláspontnak. Itt ugyanis – bár nem olyan kivételesen indokolt esetről van szó, amikor jogszabály lehetővé teheti a más általi keresetindítást –, az anyagi jogosult akarata egyértelmű a per személyében történő kezdeményezésére és annak lefolytatására vonatkozóan. Nem elhanyagolható szempont ezen túlmenően az sem, hogy a belépéssel egyértelműen az anyagi jogosultak személye pontosan ismertté is válik, így ezáltal a jogerő alanyi hatályának a köre is behatárolt lesz. Ez a megállapítás azonban nem minden esetre érvényes.

Felvetődik ugyanis itt is a másik kérdés: *már a per elején, egy konkrétan meghatározott időpontig kell a bejelentést megtenni, vagy ez a jogerős ítélet megszületését követően is megtehető?*

Az első esetben egy tiszta helyzet alakul ki. A per személyi köre már annak folyamán behatárolt. A bejelentő lényegében félnek tekinthető. Itt az döntendő el – és elsősorban a jogalkotó által –, hogy mi az a határidő, amely alatt a bejelentés hatályosan megtehető. Csak a keresetlevél beadását követő rövidebb ideig, vagy az egész peres eljárás során az ítélethozatalig bármikor. Álláspontom szerint ez a kérdés a legtöbb esetben irreleváns, hiszen a csoporttagok általában nem vesznek részt aktívan a perben, csupán a keresetindító reprezentatív felek, így annak alakulására nincs is különösebb ráhatásuk (például tárgyaláson való részvétel, bizonyítási indítványok megtétele). A belépésnek az eljárás folyamán való létjogosultságánál szóba jöhet a felperesi oldalon a keresetmódosítás is, különösen, ha jelentős mértékben (akár a kérelem tartalma, akár annak összesszerűsége tekintetében) módosul a kereset. Ilyenkor ugyanis annak a csoporttagnak a véleménye, aki eddig még csak nem is fontolgatta a belépést, lehet, hogy megváltozik ezáltal.

Ezért ezek miatt nem eleve elvetendő az a lehetőség sem, hogy a per megindítását követően az eljárás folyamatában is be lehessen jelentkezni, ne csak a perindítás joghatályainak beálltát követő meghatározott határnapig.

Ez azonban a jogalkotói felhatalmazáson túlmenően mindenképpen az eljáró bíróságon is múlik, hiszen a bejelentkezésre nyitva álló végső határidőt a bíróságok állapítják meg végzésben a csoportper egyéb szempontjai mellett. Vannak olyan országok, ahol ez a végzés utóbb módosítható is, így akár a bejelentés időpontjára vonatkozó konkrét jogalkotói rendelkezés esetén is tovább módosítható a végső határidő.¹⁷

A második esetben, amikor a jogerős ítélet meghozatala után is még be lehet jelenteni a belépést, lényegében a jogerő személyi hatálya bővülne a jogerős ítélet meghozatala után. Ez azt eredményezné, hogy a jogerőre emelkedés után valaki a jogerős ítélet hatálya alá kerülhet, és így a jogerős ítéletben foglalt jogok és kötelezettségek utóbb rá is vonatkozni fognak. Ezáltal a már jogerősen lezárt jogviszonyok utóbb nem változnának meg, a már elbírált jogvita vonatkozásában a jogerőt nem törnék át, vagyis a jogbiztonság elve kifejezetten nem sérülne. Hasznossági és célszerűségi szempontok alapján pedig kifejezetten előnyös megoldás is lehet ez a fajta opt-in rendszer, hiszen azok vonatkozásában, akik a csoportper jogerős ítéletével még nem érintettek, külön egyenkénti pert nem kellene lefolytatni, elegendő lenne a bíróság által egy utólagos vizsgálat lefolytatása arra vonatkozóan, hogy az adott személy valóban a csoporthoz tartozó a tulajdonoságai, a fennálló jogviszony, a bekövetkezett kár, stb. tekintetében.

Álláspontom szerint azonban ez a fajta opt-in rendszer mégsem támogatandó kifejezetten, mert az érintettek együttes erővel jobban fel tudnak lépni, még abban az esetben is, ha minden csoporttag tevékenyen nem vesz részt a perben. Ez pedig sok esetben – különösen a fogyasztói sérelmek esetén – éppen a csoportos perlés lényegét adja.

Ezen túlmenően méltánytalan lenne a jogerős ítéletet követő utólagos belépés megengedése azokkal szemben, akik már a per elején bejelentkeztek, de még nem tudták a per végső kimenetelét.¹⁸

Végül megemlíteném, hogy bár a jogerő intézménye kifejezetten nem sérülne, így a jogbiztonság elvének érvényesülése sem kerülne veszélybe az ilyen jellegű opt-in eljárásban, azonban a jogerő alanyi hatálya mégis kiszámíthatatlanabb, mint a peres eljárás elején vagy annak folyamán való bekapcsolódás esetében.

¹⁷ Pl. Anglia és Wales a csoportos pertársaság intézménye vonatkozásában, illetve Amerikai Egyesült Államok.

¹⁸ Kvázi „potyautas effektus” – Vö. NAGY Csongor István: *Versenyjogsértés és kártérítés: a magánjogi jogérvényesítés meghonosításának lehetőségei a magyar jogban.* (Doktori értekezés) 65. http://www.ajk.elte.hu/file/DI_Nagy_Csongor_Istvan_dis.pdf Letöltve: 2013. február 1.

3.3. *A contra omnes hatály és az opt-in, illetve opt-out rendszerek összevetése*

Az eddig ismertetett gondolatok az alábbiakban foglalhatók össze összehasonlító módszerrel vázaltszerűen:

A *contra omnes hatályú jogerős ítéletek* esetében az alábbiakban összegezhettek az eljárásban való részvétel jellemzői:

- az érintettséghez nem kell külön bejelentkezés, törvény rendezi ezt a kérdést,
- az érintettek jogszabályi rendelkezés erejénél fogva terjed ki az ítélet jogereje, így az érintett személy nem is vonhatja ki magát sem az eljárás alól, sem az ítélet hatálya alól
- már a per kezdetekor behatárolt az érintettek köre (bár nem konkrétan, személy szerint, de feltételek alapján igen – pl. az, aki a perbeli szerződési feltétellel kötött szerződést), vagyis az érintettek személyét bár pontosan nem tudjuk, de az mégis valamennyire behatárolt, és ez utóbb már nem is változhat (nem is csökkenthet kilépéssel, illetve nem is nőhet bejelentkezéssel)
- csak a jogszabályban meghatározott személy lehet processzuális értelemben fél, így csak ők rendelkeznek felperesi perbeli legitimációval
- a jogviszonyban érintett valamennyi érdekeltre kiterjed az ítélet jogereje
- egyezség megkötése – általában – kizárt.

Ehhez képest az *opt-in és opt-out rendszerekben*:

- a jogerős ítélet általi érintettség a törvényi szabályozáson túlmenően elsősorban az érintettek magatartásán is múlik
- az anyagi jogosult érdekeltre van bízva, hogy érintett lesz-e a jogerős ítélet tekintetében
- a per kezdetekor nem feltétlenül pontosan behatárolt a jogerő által érintettek köre, a per folyamán mennyiségileg pedig változhat, erre vonatkozó rendelkezés esetében pedig még a jogerőre emelkedés után is módosulhat a jogerő alanyi hatálya
- elsősorban egy vagy több, reprezentatívnak minősülő csoporttag a processzuális értelemben vett fél, de erre vonatkozó jogszabályi rendelkezés alapján előfordulhat olyan is, amikor a jogszabály által feljogosított személy indít eljárást és mégis opt-in vagy opt-out rendszer érvényesül
- csak arra fog kiterjedni az ítélet jogereje, aki a belépett, illetve aki nem lépett ki
- egyezség megkötése lehetséges.

Ahogy már utaltam rá, az opt-out és opt-in rendszerek nagyon sok országban egymást kiegészítve vannak jelen, sőt némely európai államban a contra omnes hatállyal is vegyülnek abban az esetben, ha a csoportos per közérdekűnek minősül.

Így például Franciaországban a csoportos pert csak társadalmi szervek, illetve közigazgatási hatóságok indíthatnak – tehát ebből a szempontból ez a pertípus közérdekűnek minősül, azonban ha a kereset fizetési kötelezettségre is irányul, már opt-in alkalmazása szükséges, ami azt feltételezi, hogy ilyen esetben az anyagi jogosult érintetteknek kifejezetten nyilatkozni kell arról, hogy részt kívánnak-e venni a perben.¹⁹

Finnországban csak a fogyasztóvédelmi ombudsman indíthat csoportos jellegű eljárást, de csak akkor, ha az érintett fogyasztók az igényüket a számára bejelentették. Azaz itt is érvényesül az opt-in rendszer annak ellenére, hogy a jogszabályban erre feljogosított személy indíthatja csak meg az eljárást.²⁰

Hollandiában a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint szintén csupán társadalmi szervek, illetve közigazgatási hatóságok kezdeményezhetnek csoportpert, amelyben hozott jogerős ítélet hatálya contra omnes jellegű, hiszen az érintett személyek az ítélet hatálya alól opt-out útján kivonhatják magukat.²¹ Külön jogszabály alapján²² az eljárás megindítására jogosult szervek egyezséget is köthetnek, annak ellenére, hogy lényegébe közérdekű perről van szó. A kollektív egyezségkötés során is lehetőség van az opt-out bejelentésére, amire az egyezség jogerőre emelkedését követően 3 hónap áll rendelkezésre. Ebből az következik, hogy a kollektív egyezség is főszabály szerint contra omnes hatályú, de az opt-outtal egyénileg végső soron éppen a contra omnes hatály érvényesülését lehet megakadályozni.

Összegzés

A tanulmány a csoportos perlés és a jogerő főbb kapcsolódási pontjait kívánta körbejárni. Szükséges azonban megjegyezni, hogy a tanulmány témájához, így kifejezetten a jogerőhöz további érdekes kérdéskörök kapcsolhatók. Így annak

¹⁹ NAGY Csongor István: A csoportos igényérvényesítés összehasonlító jogi modelljei – II. rész. *Külgazdaság jogi melléklete*, 2010/11–12. 125.

²⁰ TÁRCZY Edit Zsuzsanna: Class action az Európai Unióban és Magyarországon. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010. 512.

²¹ NAGY (2010) i. m. 129.

²² Wet collectieve afwikkeling massaschade.

megvizsgálása, hogy az opt-in, az opt-out vagy az erga omnes hatály szolgálja a legjobban a jogbiztonság elvét. Ugyanilyen fontos területet jelent, hogy a csoportos perekben a kereseti kérelem mire irányulhat: csupán megállapításra, vagy az ellenfél marasztalása is kérhető: amennyiben csak megállapítás iránti kérelem terjeszthető elő, akkor ezt követően a jogerő miként alakul, illetve hogyan hat ki az esetlegesen – már egyénileg – megindított teljesítésre irányuló perekben.

Látható tehát, hogy a tanulmány tárgya széleskörű területet fed le, amelyek azonban szorosan kapcsolódnak végső soron a jogerő személyi hatályához.

Úgy gondolom, hogy amennyiben a magyar jogalkotó újra napirendre venné a csoportos per – egyébként hasznos – jogintézményének a kialakítását, első-sorban ezeket a dogmatikai és kérdéseket kell tisztázni annak érdekében, hogy a gyakorlati életben az esetleges ebből adódó problémák elkerülhetők legyenek. A tanulmány a vonatkozó fontosabb elméleti problémapontok ismertetése és elemzése mellett részben erre a lényeges kérdésre is fel kívánta hívni a figyelmet.